

S. XIII amb grafia *Canalls* o *Cannall* (Delcor, *Sefarad* 1966, 32-35).

2) *Id.* poblat del Pallars Sobirà, agr. de Peramea. Pronunciat *kanàls* (1920) a Gerri.

MENCIONS ANT.: Eccl. Ste. Eulalie de *Canalibus* 5 (SerranoS, *NHRbg*, 109; Kehr, *Papsturk.*, 398); 1359, *Canals* (*CoDoACA* XII, 77).

3) Sant Martí de *Canals*, agr. a Claverol (Pall. Jusà), 4 k. al S. i elevat damunt la vall de la Noguera, 10 des del qual baixen cap el riu diverses canaletes.

MENCIONS ANT. 903?: S. Martinus de *Canals* (Colle. Moreau III, 78); 931, orig., S. M. de *Canales* (id. v, 90 ss.); 966, eccl. Sti. Martini in *Canales* (Abadal, *Pall. i R.*, núm. 200); anomenat semblantment S. 15 *M. de Canals* en docs. de 903, 1163, 1260, 1359, 1408 (Mor. III, 181; SerranoS, *NHRbg* 110 i 1260; *CoDoACA* XII, 77; MiretS, *TemplH*, 452); l'a. 930 apareix el nom propi com a designació per si sol: Sti. M. ubi dicunt in *Canales* --- ad *Canales* (Mor. v, 75 ss.). 20

4) *Canals*, poble amb municipi, poc al N. de Xàtiva. Pron. *kanàls*, 1962, a Xàtiva (XXXII, 18.18).

MENCIONS ANT.: En el *Rept.*, *Canals*, nom d'una torre o alqueria prop de *Crespin*, p. 462, i a les pp. 440 25 i 470 el *riu de Canals* (no confonguem amb *Canal*, que també hi figura a la p. 345, com alqueria de Navarrés). 1277 doc. de Pere el Gran «datum apud *Canals*» en el llibre de Soldevila sobre el rei, I, 2a. p. A-69, 91; també s'hi esmenta *Crespins* (MtzFdo., *Doc. Val. ACA* 30 182). Veg. molta informació en SSiv., 168-170; en Sarthou Carreres, *GGRV*, i *Hist. de Xàtiva* I, 432-445; i biblgr. en LzVargas, c. 1774 (II, 107). I sobre tot la detallada descripció de Cavanilles I, 224-226, 35 que insisteix molt en la construcció de sèquies i artèries, una de molt antiga, tant des del riu d'Albaida com des del Cànyoles, ço que explica la raó del nom *Canals*, amb bell gravat de l'aqüeducte (p. 304-5): canal que per dur-ne des de tan lluny van fer sobre el darrer. Sobre restes de construccions romanes troba- 40 des a *Canals*, veg. *El Arch.* II, 213b.

La forma mossàrab *kanâles* s'ha mantingut intacta com a nom d'un mas del te. de Cabanes de l'Arc (XXIX, 122.20).

De la pronunciació morisca *kanališ* venia probablement el nom de l'antiga alqueria mallorquina, que figura escrita *Canalix* en el terme de Montuïri en el *Rept.* (108, *Canalitx* en el manuscrit Quadrado 486; *Canalux* deu ser errada de BDLC XIV, 186).

DERIV. *Canaleta*, riu afluent dreta de l'Ebre, al qual desemboca aigües avall de Benifallet, baixant dels Ports, i passat prop de Prat de Comte (GGC, 20, 453) i del Pinell, pronunciat *kanaléta*, 1923 (Benifa- 55 llet), 1955 al Pinell (XIII, 77.16). Crec que ja es refereix a aqueix lloc, si bé designant un de la zona alta de la seva conca, la menció de la *Serra de la Canaleta*, que l'arxiver Curto em comunica del procés de 1422, a l'arxiu de la Seu de Tortosa, sobre límits entre Tor- 60

tosa, Benifassà i Morella.

Si fos un deriv. diminutiu del cat. *canal* (de regatge etc.) fóra ben estrany que hagués designat un riu i conca tan importants; ja ens sobtà això observant-ne, amb el meu pare, la gran gola en la navegació Ebre avall de 1923. En dona impressionants observacions J. M. Espinàs (*Viatge a la T. Alta*, visitant-lo des del santuari i antic balneari de la *Foncalda*, entre allí i Horta de Sant Joan: «arribo al coll --- als meus peus hi ha un gran espadat, i molt avall apareix la vall del riu *Canaleta*» (p. 139); p. 140 explica com hi baixa per un còrrec molt pendent, p. 151: «el riu baixa per una esclerxa molt estreta, entre dues serres, el seu llit és ple de roques i gorgs»; cf. encara, p. 138; coincidint amb l'observació que en vaig fer més avall, al Pinell. Aqueixa «esclerxa» suggereix l'explicació: llatí AMNIS CANALATA 'riu et acanalat', amb la -T- conservada pel mossàrab, i la Á pronunciada e, amb imela, pels moros: *kanalâta*.

És versemblant que aqueix ètimon i explicació valguin també almenys per a alguns altres dels homònims valencians. Especialment el 1) te. Cocentaina, on les aigües d'un «pozo bullente riegan los campos de *La Canaleta*» fins a l'*Arc de Fraga* (GGRV, Alic., p. 765). La *kanaléta* te. Torre de les Maçanes (xxxv, 76.3, veg. IGC 85 × 452). *La Canaleta* pdes. de Vilallonga Assafor (xxxiii, 49.19) i Alacant (xxxvi, 121. 13). *Mas de la Canaleta* te. Morella (dena de La Llècua xxvii, 165.13); *Canaleta* vell «caserio» prop de Gandia (SSiv. te. Ador, GGRV, 948). És clar que algun d'ells podria ser també el cat. *canaleta* (diminutiu de la canal), cosa segura per al *rec de Canaleta* te. Mata de Banyoles (xliv, 135, 148); i *Font Canaleta* te. Alp (Cerdanya).

ALTRES DERIV de *Canal*. *Canalilla*, format amb el sufix *-illa* diminutiu, freqüent en NLL, -ÏCULA «loco vocato ad ipsa *Canaligla* in Riu Nígrí» doc. de 1060, llegit a l'arxiu de Solsona, o sigui *Riner*, citat junt amb Freixenet. *Canalilles* font i terres, a la Vall de Boí te. Irgo XIII, 190. *Canalilies* a. 998, prop de Moguda (*Cart. St. Cugat* I, 280). Com que l'antiga cons. *yl* és la que avui es pronuncia y en cat. del Nord, 45 això es reduí modernament a *Canalies*, pronunciat així com a NL, i conegut també com a cognom; amb metàtesi *Kalanies*, a. 1122, cit. prop de Ripollet (*Cart. St. Cugat* III, 58). *Les Calanies* és també un gran serret te. La Roca de Vilallonga de Ter, aproximadament la cota 1.247, que em comunica Mn. Julià Pascual (1970).

En altres llocs amb dissimilació de l: en *La Canarilla* te. Rialb de Noguera, en *Spill de Cbo.*, any 1518, 10 107rº, avui sento *kanerilla* a Rialb i barranc de la *kanarilla* entre Roní i Montenartó (oït a Llavorsí xxxvii, 31.22).

Amb vocalisme e i variant -ÏCULA: *Canalelles* prop d'Areny, vora la Noguera Ribagorçana, escrit *Canalalgas* en doc. de 996 (Abadal, *Pall. i R.*, mº 309). En afrontacions del vell te. de Morella, de la banda d'A-